

O nejlepším státě

XVI. Knihy a cenzura

In: Bernard Bolzano (author); Martin Jašek (other): O nejlepším státě. (Czech). Plzeň: M. Jašek, 1934. pp. 160--166,167.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400045>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Kapitola XVI.

KNIHY A CENSURA.

[O SVOBODĚ TISKU.]

A. KNIHA A TISK NEJSOU JEN VĚCI TĚCH, KDO PÍŠÍ A TISKNOU, NÝBRŽ I VEŘEJNOSTI A STÁTU. MÁ TU TUDÍŽ STÁT JISTÁ PRÁVA A POVINNOSTI, I POVINNOST JAKÉHOSI VĚTA. — B. O PŘEHMATECH TISKU [ZVLÁŠTĚ DENNÍHO]: JAK JIM ČELITI? PODLE KTERÝCH ZÁSAD? — C. CENSURA NAKLADATELŮ A VYDAVATELSTEV ZA NOVĚJŠÍ, TAK ŘEČENÉ SVOBODY TISKOVÉ: JEST VEDENA VŽDY SPRÁVNÝMI ZÁSADAMI? JAK ČELITI TOMU, ABY SVOBODA TISKOVÁ NESTALA SE VÝHRADOU JEN TĚCH, KDO MAJÍ K TOMU PROSTŘEDKY [ABY TISKLI ČI DALI NĚCO TISKNOUTI]? JAK POMOCI K TISKU VĚCEM DOBRÝM, JEŽ VŠAK NEJSOU VÝNOSNÉ? — D. DOPLŇKY K TĚMTO NÁVRHŮM: KVALIFIKACE CENSORŮ. RECENSE PŘEDBĚŽNÉ A DODATEČNÉ.

1. Kniha,
tisk
a
veřejnost.

Jako nemá býti kniha nikdy *majetkem soukromým*¹⁾, tak by měly býti také vydávány knihy *jen na náklad veřejný*, na náklad *státu*²⁾.

Že však stát nedá tisknouti vše, o čem by si někdo namanul, aby se tisklo, že to dříve podrobí jakémusi *ocenění předchozímu* neboli *censuře*, toť samo sebou z toho vyplývá.

Ostatně *svoboda tisku, zcela neobmezená*, po níž dnes tak mnozí volají, může býti něčím žádoucím jen ve státech, které mají *v jiných věcech ještě velmi chybné zřízení*; žádoucím jen proto, aby se tak *menším zlem* zabránilo *většímu*. Že však jinak tato úprava není ze všech možných nejlepší, vysvitne již z této úvahy:

1) Kap. X. [X. zákon majetkový!].

2) Obcí, zemí atd. [Srv. poznámky ke kap. I. a III.].

Tisk knihy není něco, co by se snad udělalo *samo*, nýbrž třeba k tomu značně mnoho času a neméně i věcí, kterých by snad jinak mohlo býti vhodně užito.

2. Stíny
nynější
t. zv.
svobody
tiskové.

Má-li pak dílo *nejen vyjít*, ale *býti také čteno* — a to *hojně čteno*, jak jest jistě přání všech, kdo dávají co tisknouti — žádá se tu dále, aby jisté množství lidí věnovalo čas, jehož snad mohli [rovněž] lépe užít, na čtení té věci. Ježto konečně pak všichni ti, kdož tak usilují o svobodu tisku *zcela neobmezenou*, chtějí s ní zajisté míti spojenou i *volnost čtení*, rovněž *zcela neobmezenou*, tu bude těžko zabrániti tomu, aby z knih, které jsou nebezpečné, *špatné*, jsou-li tištěny a vydány, nevzniklo *škod* nespočetných.

Jen uvažme, kolik to zla, kolik to škody způsobí *několik listů*³⁾, vynášejí-li na světlo boží věci — na př. i *rodinné* — které pro pokoj těch lidí i pro pokoj lidí ostatních, měly zůstat raději navždy *tajemstvím!* Když se v nich připisují bůhví jaké *zločiny* a *hanebnosti* lidem třeba *nejčestnějším*, *zkreslují se fakta* lhavým líčením, jemuž se pak od mnohých a mnohých přece jenom *uvěří*, i když bylo tisíckrát *vyvráceno!* Když se s *okouzlivou výmluvností* vychvalují nejzhooubnější nauky a zdůvodňují klamavými závěry! Když se *vydražďují smysly člověka*, když se barvami, jež vášeň rozpalují, líčí *hřích* a *nepravost!* . . .

Přehmaty
tisku.

zvláště
denního.

Napraví se škoda, spáchaná tou tiskovinou, nahradí se čas, jenž se tak loupí sazeči i tiskárně, i *čtenáři*, nahradí se tím, že stihneme pak pisatele *trestem* třeba nejtěžším — [žel!] — teprve až *po činu?*

³⁾ Tisku *denního?* Dnes zvláště tak zvaného »*bulvárního*«?

Odčiní se takto pojmy nesprávné, tím tiskem šířené, odčiní se *hnus*, který se budí v čtenáři i proti *tisku lepšímu*, odčiní se zhouba mravů, jaká se tím působí? Zabrání se škodě, jež se šíří, pokud zbude jeden exemplář té tiskoviny v ruce čtenáře?

Zabrání se strachem před tím [*dodatečným*] trestem *aspoň tomu*, by se příště věci takové již *ne-psaly*?

3. Censura
v pravdě
moderního
státu.

[Myslím, že nikoli] a že bude tudíž třeba *takového* asi *zařízení* ve státě:

Žádná kniha nebuď tištěna, pokud nedosáhne *aprobace* jistých osob, k tomu *zvolených*⁴⁾, t. zv. *censorů*, kteří však mají právo *zabaviti místo* neb i *celé dílo pouze z některého z těchto titulů*:

a) z titulu *nebezpečí pro mravnost* — vše to, v čem *dráždivě* se líčí *scény smyslné, scény vlnosti* a pod. tím spíše, když se to vše nejen líčí, ale dokonce i nějak *obhajuje* [nebo *aspoň omlouvá*^{4a)}].

b) z titulu *bouření vášní* vše, kde nemluví se klidně, ve střízlivém tónu o věcech, které jsou právě ještě *předmět diskuse* a jež jest tudíž třeba zkoumati jen *s klidnou rozvahou*;

c) z titulu *na cti utrhání* vše, kde napadá se jednotlivec, jeho *dobré jméno*, a přičítají se mu skutky nebo zločiny, které mu dosud dokázány *nebyly*;

d) z titulu *bezecnosti* vše, co není ani *k zábavě* ani k [pravému] *poučení* (na př. »*teorie*«, které ne-

⁴⁾ Důležité! Ne tedy jmenovaných *vládou*, nýbrž stanovených *občanstvem* [jak, o tom mluví *dodatečné poznámky* — v II. části knihy].

^{4a)} Srv. kap. XVII.: *O umění*. [»*Estetický immoralismus!*].

dokazují nic jiného než *ignoranci* auktorovu, *bezcen-
né básně* nebo pod.⁵⁾

Censor budiž odpověden *nejen za to, co propustí
a schválí*, ač by mělo býti (podle uvedených zásad)
potlačeno, ale bude volán také k odpovědnosti, když
zabaví, o čem jest patrno, že podle těchto zásad
potlačeno býti nemělo.

Spisovatel, jehož rukopis byl *zcela odmítnut* či
škrtnuto v něm to či ono místo, bude míti *právo
odvolat* se k instanci, složené z *několika censorů* (na
př. z *pěti*), z nichžto *jeden po druhém* nebo i sou-
časně⁶⁾, ale vždycky jen tak, že *jeden neví, kterák
druhý posuzuje* práci, bude dotázán.

Odvolačí
senáty
tiskové.

Jest *třeba* takovéto [odvolací] instance zejména
proto, aby censor z pouhé *nepřízně* nepotlačil věc,
která jest buď velmi dobrá anebo aspoň — *uchází*⁷⁾.

Censor, jemuž by se prokázala takováto zlovolnost,
bude nejen ihned sesazen, nýbrž i stihán odsouzením
veřejným.

K sesazení postačí i [zduvodněné] *podezření* z ta-
kovéto závady⁸⁾.

Aby bylo dosaženo jistoty, že tisku dojde každé
dílo, které obsahuje *aspoň něco dobrého*⁹⁾, bud'tež
tištěna i *díla*, pro jejichžto tisk se vyslovil byť pouze
jeden z censorů.

5) Tamtéž! [Zásada...].

6) Zajisté tehdy, je-li dílo v *několika přepisech* anebo psáno tak, že
jednotlivých částí netřeba číst v jistém, v knize stanoveném pořádku.
[Soubory povídek, básní a pod.].

7) Výše! [Povinnosti a *zodpovědnost* censorů]. Věc jistě dosti důležitá.

8) Kap. XIV. pozn. 14. [na str. 156].

9) Pozn. 7!

Jména censorů, ať jsou již pro tisk nebo proti němu — a to díla v celku nebo jenom pokud by šlo o některá místa — buďtež vždycky [rovněž] *vytištěna v díle vydaném*¹⁰⁾.

[Pokud se týká *propouštění* věcí censurou], buď dovoleno zejména, aby se tiskly všechny *návrhy na zlepšování ústav, námitky proti zákonům a nařízením*, proti běžným dosavadním *náboženským* názorům, jsou-li psány *v klidném, nevášnivém* tónu rozpravy, [v tónu] a *v mluvě vzdělance*¹¹⁾.

Spisovatel konečně, jehož dílo bude zamítnuto *všemi* censory¹²⁾, bude míti právo žádati, aby bylo *uloženo* v některé ze státních knihoven a pojato do *seznamu* (i se *jmény censorů*, kteří dílo *odmítli*)¹³⁾.

4. Skandalisování tiskem, Sensace.

Kdežto však jest mnohdy třeba (za zřízení našich nynějších) otisknouti *spis* anebo *článek*, v němž jest někdo [*právem sice*] *obviňován* z něčeho, co mu však zatím ještě *dokázáno nebylo* — [což jest vskutku třeba učiniti *tiskem*], ježto by se jinak, jak se nyní věci mají, sotva našel žalobce, jehož hlas by došel *takového povšimnutí* [jako *stížnost v novinách*] — jest to jenom důsledek *vadných zařízení* nynějších¹⁴⁾.

V dobře zařízeném státě nebude potřeba, aby z tisku vycházely podněty k nějakému takovému [úřed-

10) Str. 158, pod čarou 5a)!

11) Sic! — Dodatečné poznámky!

12) t. j. také těmi, k nimž se spisovatel odvolal.

13) Výše pozn. 10!

14) Násled. poznámka!

nímu] šetření. Tam dostačí učiniti kroky, jaké *níže budou popsány*¹⁵⁾.

Chťejí-li však někteří, aby byla zavedena sice svoboda, avšak jenom taková, že na škody, způsobené tiskem, učiní se *dobře odpovědným spisovatel* nebo *nakladatel*, tu — jak zdá se — nemyslí se na to, že jest snáze censoru, aby omluvil, proč nevyškrtil to či ono místo nebo nezabavil dílo, nežli auktoru, aby se obhájil, že [závadnou věc] napsal. Vždyť jest povinností censorovou *propustiti* vše, co *zcela jasně* nepadá pod žádný z uvedených titulů¹⁶⁾, kdežto povinností spisovatelovou bude potom psáti tak, jak vůbec možno, aby nenarazil, aby každý možný konflikt předem zamezil¹⁷⁾.

Jinak jest se diviti, že si stýskáme tak často na překážky, které činí *stát* a jeho *vláda* tisku, a že jenom velmi zřídka jest slyšet i stesk do *libovůle*, jež se ponechává — *nakladatelům!*

5. Censura
dnešních
nakladatelů.

Či není to *zlo* — a *veliké!* — když má záviseti na někom, kdo jest — jak se aspoň dosud věci mají — zpravidla jen *obchodník*, prostě jen člověk, kterému jde o *zisk*, o zřetele *ryze peněžní*, má-li vyjítí anebo nemá to či ono dílo, v jaké *úpravě*, a v jaké ceně bude komu *dostupné*? Vždyť jen z toho důvodu tak často najde *nejšpatnější kniha nejvíc ochoty u na-*

¹⁵⁾ V kap. XXVII., která líčí úpravu, jaká umožňuje občanu, aby *bez nesnázi pro sebe* a zároveň i tak, že jeho podněty musejí vésti k *úřednímu »šetření«*, mohl podávati *stížnosti*, upozornění na *přehmaty* a závady atd., aniž by bylo třeba *rozčítovat* [novinami] *veřejnost*.

¹⁶⁾ Str. 162.

¹⁷⁾ Poznámky k tomuto [snad poněkud nejasnému] místu v II. části knihy v *dobře poznámkách!*

Povážlivé
dnešní
hospodářství
tiskové.

kladatelů a jest jimi nejbohatěji vypravena, kdežto kniha vskutku cenná tisku buďto nedojde, a když, tu za cenu nebo v úpravě, že jest buďto nedostupná těm, jimž nejvíc může posloužiti, nebo nelákavá výprava i způsobí, že zanikne v té spoustě ostatního bezcenného tisku, který zároveň s tím vychází, že dílo nedochází prostě zasloužené pozornosti; nikoliv však vinou vlády, vinou censury, nýbrž prostě proto, že si žádný nakladatel netroufá — na tom něco vydělati¹⁸⁾.

Tomu se však zabrání, budou-li jen upraveny tyto věci tak, jak výše popisují.

Pak nikoliv jen *zjistnost jednotlivců* nebo jenom *náhoda*, nýbrž *výrok lidí rozumných*, jimž jest věcí *jejich vlastní cti*, by se *poctivě a správně* vyslovili, bude *rozhodčím*, na kterém bude záviseti, má-li se anebo nemá to či ono dílo *tisknouti* a jaké budou jeho *další osudy!*

*

6. Dodatečné
návrhy.

Se zařízením tímto (právě popsáním) mohla by se spojití — s nemalým jistě prospěchem — ještě tato úprava:

Mohlo by se censorům — byt' nikoli snad přímo za povinnost uložit, avšak aspoň dovoliti, ba snad přičísti i k jejich zásluhám, aby podávali *návrhy na zdo-konalování díla*, ať je spisovatel potom přijme nebo *nepřijme*¹⁹⁾.

Vždyť každý spisovatel ví — [a přízná rád], ne-

18) Sic! [Zajisté *správná* Bolzanova poznámka!]

19) Poznámky! [V II. části knihy].

ní-li až příliš domýšlivý — jak mnoho může dílo získati, a zvláště *dílo vědecké*, když spisovatel dříve ještě, než jest vydáno, má možnost poznati soud jiných, vyslechnout jejich *námítky* a návrhy na *vylepšíení díla*²⁰⁾.

Posudky
předběžné.

Vždyť také ti, kdož mohou býti [v našem státě], ve státě *zařízeném účelně, pověřeni funkcí censora*, budou — zpravidla aspoň — lidé *s rozhledem a bystrou soudností*, budou to *znalci* [příslušného oboru], i lze se tudíž nadíti, že zkoumajíce s pozorností dílo, jež jim bude svěřeno, *nepřehlédnou chyb.* A budou-li mít naději, že jejich výtky — *dobře míněné* — nebudou bez užitku, budou čísti ještě s větší pozorností, nedbajíce námahy, jež není ostatně tak veliká, aby s pisatelem díla sdělili své poznámky.

Dosáhne se takto *před vydáním knihy* nepoměrně více prospěchu, než ho dosahují opravy, jaké se dějí nyní teprve až *po recenzi* — v druhém vydání.

Dodatečné
recenze.

Tím však není ovšem řečeno, že by *recenze* pak byly zholá zbytečné a že by se snad psáti vůbec neměly²¹⁾.

²⁰⁾ Vlastní prakse Bolzanova! Srv. dodatečné poznámky!

²¹⁾ Wissenschaftslehre, IV., str. 629 a nn.: O *recensích*, jejich *úkolech* a *významu*, o *podmínkách*, jakým má vyhověti recenze atd. Viz dodatečné poznámky!